

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

190708

การออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม: การศึกษาความสัมพันธ์ของมิติเวลา
และวิถีชีวิตชุมชนภาคหลวง จังหวัดเชียงใหม่

ปรีดาพร ไวยถาวร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสื่อศิลปและการออกแบบสื่อ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กันยายน 2554

190708

การออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม: การศึกษาความสัมพันธ์ของมิติเวลา
และวิถีชีวิตชุมชนกาดหลวง จังหวัดเชียงใหม่

ปริดาพร ไวทยการ

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กันยายน 2554

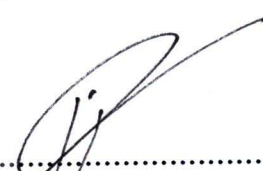
การออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม: การศึกษาความสัมพันธ์ของมิติเวลา
และวิถีชีวิตชุมชนกาดหลวง จังหวัดเชียงใหม่

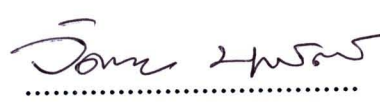
ปรีดาพร ไททยการ

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
อ.ดร.ปิติพงษ์ ยอดมงคล

.....
อ.ดร.จิตรลดา บุรพรัตน์

.....กรรมการ
อ.ดร.ภราดร สุริย์พงษ์

.....กรรมการ
นายนาวิน ลาวัธยชัยกุล

19 กันยายน 2554

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก อาจารย์ ดร.จิตรลดา บุรพรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ผู้ซึ่งกรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษาและตรวจแก้วิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์ ผู้เขียนขอกราบขอพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอพระคุณ อาจารย์ ดร.ภราดร สุริย์พงษ์ และอาจารย์ ดร.ปิติพงษ์ ยอดมงคล ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำปรึกษาเป็นอย่างดีตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณนาวัน ลาวัลย์ชัยกุล ที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และการเข้าร่วมงานใน “มหากาต” งานเฉลิมฉลอง 100 ปีกาตหลวง การลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่กาตหลวงและการเข้าไปทำกิจกรรมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ซึ่งมีประโยชน์ต่อการศึกษามาก

ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมืองและคุณสนธิ์ คุณาธารกุล ที่ให้ความร่วมมือในการทำสัมภาษณ์ และข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนกาตหลวง

ทั้งนี้ผู้เขียนขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอีกจำนวนมากที่ให้การสนับสนุน ทั้งพ่อแม่ เพื่อน และผู้ให้คำปรึกษา ที่อาจไม่ได้กล่าวชื่อใน ณ ที่นี้ด้วย

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้สร้างประโยชน์ให้กับผู้ที่สนใจศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในบริบทชุมชนย่านกาตหลวง จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

ปรีดาพร ไวทยการ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม:การศึกษาความสัมพันธ์ของมิติเวลาและวิถีชีวิตชุมชนภาคหลวง จังหวัดเชียงใหม่
ผู้เขียน	นางสาว ปรีดาพร ไวทยการ
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร.จิตรลดา บุรพรัตน์

บทคัดย่อ

190708

วิทยานิพนธ์เรื่องการออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม มุ่งประเด็นไปในการประยุกต์องค์ความรู้ด้านการออกแบบข้อมูลภาพ(Data visualization) กับการการศึกษารูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนภาคหลวง จังหวัดเชียงใหม่ มีเอกลักษณ์ในเรื่องการเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อันยาวนาน นำไปสู่การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ อาศัยการออกแบบ, การลำดับภาพและข้อมูลอ้างอิงมิติเวลา จนได้ผลลัพธ์ออกมาเป็น “แผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม”

วิธีการศึกษาจึงแบ่งเป็นขั้นตอนการค้นคว้าและสำรวจข้อมูลของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลเชิงรูปธรรม เช่น การบ่งบอกพิกัดพื้นที่ อาคารร้านค้า ถนน และในส่วนที่ 2 ข้อมูลเชิงนามธรรม เช่น ค่านิยมความเชื่อต่างๆของคนในชุมชน โดยแผนที่ที่ทำการออกแบบแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ (1) การออกแบบแผนที่เชิงประวัติศาสตร์(Heritage Mapping) (2) การออกแบบแผนที่ย่านต่างๆชุมชน(Community Mapping) กล่าวถึงพื้นที่ชุมชน 5 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ กาควโรส กาดตันลำไย กาดนวลรัฐ กาดเทศบาลฯ และตรอกเหล่าโจ้ว (3) แผนที่เชิงอัตลักษณ์(Identity Mapping) ทั้งสามส่วนนี้เป็นการสร้างงานออกแบบ โดยอาศัยกระบวนการทำงานของระบบสัญลักษณ์ (Organize system of sign) เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในวิถีชุมชนภาคหลวงและความพึงพอใจจากการใช้งานแผนที่ของผู้ใช้

จากการออกแบบแผนที่ชุมชนภาคหลวงนำไปสู่กระบวนการสำรวจผู้ใช้แผนที่ สามารถวิเคราะห์ผลจากผู้ใช้แผนที่ชุมชนทั้งสามส่วน โดยได้รับความพึงพอใจในระดับที่ดี ซึ่งทำให้สามารถสรุปการทำงานของระบบสัญลักษณ์ในแผนที่ที่มีผลต่อการรับรู้ของผู้ใช้ได้ว่า ผู้ใช้สามารถ

190708

รับรู้รูปแบบ “วิถีชีวิตความเป็นอยู่” ที่ประกอบด้วยอัตลักษณ์ชุมชน รูปแบบการประกอบอาชีพ พื้นที่ใช้สอย การปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ รวมไปถึงประเด็นของการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สถานะสมัยใหม่เป็นพลวัตหนึ่ง ที่แสดงออกถึงรูปการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนที่ได้แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในการออกแบบแผนที่

ในท้ายที่สุดกระบวนการนำเสนอจึงมุ่งสู่การหยิบยกความสัมพันธ์ในชุมชน การนำเสนอความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยผู้ออกแบบเลือกเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ประเด็นด้านประวัติศาสตร์และการปกครอง, การใช้สอยพื้นที่ชุมชน, ข้อมูลร้านค้า, ย่านสำคัญต่างๆ และข้อมูลด้านประชากรศาสตร์เกี่ยวกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชนชาติต่างๆ มาเป็นชุมชนชาวภาคในปัจจุบัน โดยชุดข้อมูลได้มีอิทธิพลต่อประสบการณ์ของผู้ใช้แผนที่ ในแง่การรับรู้แบบของวัฒนธรรมทางสายตา กระบวนการทำงานของตัวบทเชิงวัฒนธรรม(Cultural Context) นำไปสู่การรับรู้ของผู้ใช้ทั้งในด้านการนำไปใช้งาน(Functional)และการรับรู้ด้านสุนทรียศาสตร์(Emotional) รวมไปถึงการตระหนักรู้ในระดับของคุณค่าความเชื่อของชุมชนภาคหลวง

Thesis Title	Cultural Community Mapping Design: A Study on Relationship Between Timeline and The Local Way of Life in Kad Luang, Chaing Mai
Author	Miss Preedaporn Vaithayagam
Degree	Master of Arts (Media Arts and Design)
Thesis Advisor	Dr.Chilada Burapararat

ABSTRACT

190708

The Cultural Mapping Design thesis focusing on the application of Data Visualization knowledge with the study on the way of life in Kad Luang community Chiang Mai province which has a unique cultural diversity and long history. Study on way of life in the area are include designing, editing and evaluating the information in each time frame into in order to create “The Cultural Mapping”

Methodology processes are research and survey of the Kad Luang Community. The objective data collection is the localization of the buildings, stores, and roads. The subjective data collections are the core value and belief of people in the community. The Mapping processes were classified into 3 steps 1) Heritage Mapping 2) Community Mapping which were specified into 5 parts i.e. Waroros Market, Ton Lam Yai Market, Municipality Market, and ‘Lao Jo’ Alley and 3) Identity Mapping). These 3 steps are the semiology process of design to create the cultural awareness of the way of life in Kad Luang community and satisfaction of the map users.

The concept of cultural mapping design is need to concomitant with education. Cultural being of community because the community information is the component relational data of human, animals, objects, architectures, politics, traditional beliefs, religions, and the utilization of community area that lead to the necessity of physical data sequence and intangible data about social belief value which express the local identity.

190708

Finally, the presentation has focus on the relationship and diversity within the community. The designer has presented the data from the analysis of historical and administrative aspect, local area usage, shop stores, various significant area and demographic information concern with the immigrants which become the population in the Kad Luang community nowadays. The data set has affected the experience of map user in the sense of visual cultural perception. The cultural context process leads to the perception of users both in functional and emotional dimension and also the awareness of the valuable belief in Kad Luang Community.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.4 นิยามศัพท์	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 ประวัติศาสตร์และความสำคัญของชุมชนภาคหลวง	5
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมศึกษา	14
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและสถานะสมัยใหม่	19
2.4 ทฤษฎีการสื่อสารและระบบสัญลักษณ์	28
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแผนที่ชุมชนและแผนที่เชิงวัฒนธรรม	46
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการศึกษา	51
3.1 ระเบียบวิธีการศึกษา	52
3.2 ขอบเขตการศึกษา	52
3.3 เครื่องมือที่ใช้การออกแบบ	53
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	53
3.5 ขั้นตอนการออกแบบและการนำเสนอข้อมูล	54
3.6 สถานที่ในการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูล	56
บทที่ 4 ผลการศึกษา	57
4.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data)	57
4.2 การสอบถามผู้ใช้แผนที่	74
4.3 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง	77

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 การสร้างแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม	84
5.1 การสร้างแผนที่ชุมชนกาดหลวงเชิงประวัติศาสตร์ (Heritage mapping)	84
5.2 การสร้างแผนที่ชุมชนกาดหลวง (Community mapping)	94
5.3 การสร้างแผนที่ชุมชนกาดหลวงเชิงอัตลักษณ์ (Identity mapping)	102
5.4 ผลการวิเคราะห์ผลความพึงพอใจของผู้ใช้แผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม	102
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	105
6.1 สรุปผลการศึกษา	105
6.2 อภิปรายผล	107
บรรณานุกรม	114
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก	118
ภาคผนวก ข	123
ภาคผนวก ค	126
ภาคผนวก ง	127
ภาคผนวก จ	130
ประวัติผู้เขียน	136

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.1 ผลการสำรวจย่านต่างๆแบ่งตามรูปแบบการค้า	66
4.2 ผลการสำรวจความเข้าใจและการรับรู้เกี่ยวกับแผนที่ชุมชน (Community Maps)	74
4.3 ผลการสำรวจผู้ใช้แผนที่เกี่ยวกับรูปแบบกราฟิก (Graphic Layout)	75
4.4 ผลการสำรวจผู้ใช้แผนที่เกี่ยวกับรูปแบบสัญลักษณ์และภาพประกอบที่ใช้	75
4.5 ผลการสำรวจผู้ใช้แผนที่เกี่ยวกับรูปแบบจำนวนการใช้สี	75
4.6 ผลการสำรวจผู้ใช้แผนที่เกี่ยวกับรูปแบบการใช้สี	76
4.7 ผลการสำรวจผู้ใช้แผนที่เกี่ยวกับรูปแบบการตัวอักษร	76
5.1 ผลการวิเคราะห์ผลความพึงพอใจการใช้แผนที่ชุมชน กาดหลวงเชิงประวัติศาสตร์ (Heritage mapping)	103
5.2 ผลการวิเคราะห์ผลความพึงพอใจการใช้แผนที่ ชุมชนกาดหลวงเชิงข้อมูล (Community mapping)	103
5.3 ผลการวิเคราะห์ผลความพึงพอใจการใช้แผนที่ ชุมชนกาดหลวงเชิงอัตลักษณ์ (Identity mapping)	104

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
2.1	แบบจำลองระบบการสื่อสารของมนุษย์ ของ Wilbur Schramm
2.2	แบบจำลองการสื่อสารของมนุษย์ภายใต้เงื่อนไขประสบการณ์
2.3	แบบจำลองแสดงการสื่อสาร 2 ทาง
2.4	แบบจำลององค์ประกอบของการสื่อสาร ตามแนวคิดของ David K. Berlo
2.5	ตัวอย่างงานออกแบบประเภท data visualization ภาพจากปกหนังสือ
TOTAL INTERACTION	
2.6	ผู้ออกแบบแผนที่รถไฟใต้ดินกรุงลอนดอน(London Underground Map) แฮร์รี เบ็ค
2.7	แผนที่รถไฟใต้ดินกรุงลอนดอน (London Underground Map) ปี ค.ศ.1993
2.8	การใช้ประโยชน์ไดอะแกรมแผนที่จากเว็บไซต์ Openchiangmai
2.9	ภาพแผนที่ย่านไนท์บาร์ซาร์
2.10	แผนภาพแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของตลาดฟลอริดา (Florida Market) การออกแบบกราฟิก (Graphic Design)
2.11	แผนภาพแสดงพื้นที่ย่านธุรกิจในปัจจุบันของตลาดฟลอริดา (Florida Market)
2.12	ภาพประชาสัมพันธ์โครงการ “Urban solitude.”
2.13	ภาพวาดตัวอย่างในการทำกิจกรรมของโครงการ “Urban solitude.”
2.14	แผนผังการจัดหาข้อมูลเพื่อสร้างแผนที่เชิงวัฒนธรรม(Cultural resource)
3.1	แผนภาพแสดงระเบียบวิธีการศึกษา
3.2	แผนภาพแสดงขั้นตอนวางแผนการออกแบบ
3.3	แผนภาพแสดงขั้นตอนการออกแบบ
3.4	แผนภาพแสดงขั้นตอนการนำเสนอ
3.5	แผนผังพื้นที่กาดหลวง (ขอบเขตการศึกษา)
4.1	การวาดภาพแผนที่โดย อาจารย์ ดร.ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง
4.2	การวาดภาพแผนที่โดย คุณสนธิ คุณธารกุล
5.1	การสร้างแผนที่ชุมชนกาดหลวงเชิงประวัติศาสตร์
5.2	การสร้างแผนที่ชุมชนกาดหลวงเชิงประวัติศาสตร์เล่าเรื่องผ่านมิติเวลา หน้าที่ 1

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพ		หน้า
5.3	การสร้างแผนที่ชุมชนกาดหลวงเชิงประวัติศาสตร์เล่าเรื่องผ่านมิติเวลา หน้าที่ 2	86
5.4	การสร้างแผนภาพเกี่ยวกับการโอนถ่ายหุ้นและการบริหารงานของกาควโรรส	87
5.5	ข้อมูลภาพโรงพยาบาลย่นทร์ห้างร้านและสถานที่สำคัญในอดีต	88
5.6	ข้อมูลอาคารเก่าแก่ ห้างร้าน โรงเรียนและสถานที่สำคัญในอดีต	99
5.7	ศาลเจ้าจีน “ปุงเถ่ากง”	90
5.8	ศาลเจ้าจีน “กวนอู”	91
5.9	ศาสนสถาน : วัดแสนฝางและวัดนามธารี	92
5.10	ศาสนสถาน : วัดอุปกุดและวัดเกตุการาม	93
5.11	แผนที่ชุมชนกาดหลวง	94
5.12	ย่านกาควโรรส	95
5.13	ย่านกาควโรรส	96
5.14	ย่านตรอกเล่าโจ้ว	97
5.15	ย่านกาตเทศบาลหรือกาตดอกไม้	98
5.16	ย่านกาดนบุรี	99
5.17	ย่านกาดต้นลำไย	100
5.18	วัฏจักรกลุ่มชนต่างๆในพื้นที่กาดหลวง	101
5.19	แผนที่ชุมชนกาดหลวงเชิงอัตลักษณ์	102
ข.1	แผนที่กาดหลวง	124
ข.2	ผู้ให้สัมภาษณ์ คุณสนธิ คุณธารกุล เจ้าของร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ “ฟองจันทร์”	125
ข.3	ผู้ให้สัมภาษณ์ อาจารย์ ดร.ดวงจันทร์ (อาภาวัชรุตม์) เจริญเมือง บรรณาธิการบริหาร หนังสือเรื่องเล่าชาวกาด เล่ม 1-7 และเลขาธิการมูลนิธิสถาบันเมือง (เชียงใหม่)	125
ค.1	แผนที่ชุมชนกาดหลวง	126
ง.1	กลุ่มประชากรในกาดหลวง	129